Філософська спадщина Григорія Сковороди в контексті XXI ст.: Матеріали наукової конференції (м. Київ, 10 грудня 2008 р.) / За ред. Л.Г. Дротянко. – К.: НАУ, 2008. – С. 35-38.

Ягодзінський С.М.

ФІЛОСОФІЯ Г. СКОВОРОДИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РОМАНТИЗМ

«Немає пророка в своїй Батьківщині» – вчить нас Священне Писання. Ця теза як неможна краще характеризує долю багатьох відомих учених, філософів, богословів, політиків, митців. Сила вільної, нової думки, не обтяженої меркантильними намірами, в усі часи, від античності до сучасності, викликала неоднозначну реакцію в суспільстві: від антагоністичного і ворожого не сприйняття до толерантної байдужості. Пригадаймо Сократа, Діогена, Дж. Бруно, Ф. Ніцше, М. Бердяева та інших мислителів, творчий шлях і доробок яких стали для сьогодення взірцевими, класичними, сповненими оптимізму і віри в людину сповідями.

Поряд з цим навіть історія часто не віддає останньої шани минулому, залишаючи осторонь аналіз випадкових, короткотривалих, на перший погляд, неважливих подій цивілізаційного поступу. Історик, а тим більше філософ, предметом дослідження якого є історичний процес, прагне за вуаллю минулого розгледіти сенс, напрям і устремління людства до реалізації свободи, прав, гідності, усунення рабства й насилля над особистістю. А тому на поверхню історії виринають лише найяскравіші постаті, найвагоміші ідеї, найцінніші принципи, а також найтрагічніші моменти суспільного буття.

До таких переломних етапів розвитку культури з повним правом можна віднести період *Романтизму* другої половини XVIII – першої половини XIX століть. Російський поет О. Блок у своїх віршах характеризував романтизм як новий спосіб переживання життя, наповнений емоція, забобонами, ілюзіями, вибухами творчості та життєвої енергії. Прагнення до самостійності власного Я, його розгортання в полі культури, устремління до нового світу, заснованого на прекрасному, моральному, толерантному, є ключовою ознакою творчості Брентано, Гете, Гофмана, Гюго, Новаліса та інших філософів, письменників, художників.

Романтизм не цурається буденності, він не прагне перетворити мистецтво й філософію на загальнопланетарні, відмежовані від конкретної

людини системою категорій і законів, явища, підкорити їх Абсолюту, Ідеї. Самовизначення націй та філософствування щодо їх суперечливих, життєво важливих питань стає одним із лейтмотивів романтиків. Більшість з них виявили глибокі знання з історії та культури власного народу, геніально підмітили його прагнення, ідеї, сподівання. Як приклад нагадаємо сповнені любов'ю казки Гофмана, Якоба та Вільгельма Грімм, символічний містицизм Новаліса, мудрість і трагізм Гете. Виступивши проти репресивного раціоналізму Просвітництва, строгих естетичних форм, безтурботного та статичного міщанства [1, с. 12-13], романтизм поставив питання, розв'язання яких потребувало некласичного стилю мислення у філософії та мистецтві.

Прагнення до самобутності, до індивідуальної неповторності, до примирення міжнаціональних конфліктів, перенесення їх протистояння та конкуренції в сферу культури дозволяє кожного мислителя-романтика вважати рівноправною постаттю цього напрямку. Романтизм є децентралізованим феноменом, його структура полишена закостенілих форм та усталених дефініцій. Кожен шукає власний шлях, орієнтуючись при цьому не стільки на строгі логічні конструкції, скільки на волю, інтуїцію, емоції, світорозуміння, відчуття минущості особистісного буття та необхідності доторкнутися до Вічності.

Чи був перший український філософ Г. Сковорода філософом-романтиком? Безперечно, адже його твори пронизані любов'ю до рідного краю (чого тільки варте рішення полишити імперський хор), пошуками щастя та сенсу існування. «Філософський стиль Сковороди, – писав історик Д. Чижевський, – це своєрідний поворот філософічного думання від форми мислення в понятті до якоїсь первісної форми мислення – до мислення в образах та через образи» [2, с. 58]. Справді, досить непросто пробиватися крізь мову Г. Сковороди. І проблема тут не стільки в особливостях тогочасних мовно-граматичних конструкцій, скільки в свідомому спрямуванні автора на метафоричність, символічність, індивідуальну направленість тексту.

Автор ніби веде нас за власними переживаннями, запрошує до свого, неповторного, проте відкритого для усіх світу звуків, думок, емоцій, екзистенцій, слів і символів, адже він «чудово розуміє, відчуває, що абстракція не здатна «свідчити» про індивіда, не розкриває сутності конкретної людини» [3, с. 105]. Недаремно Г. Сковорода значну увагу присвятив розробці вчення про дві натури і три світи. Пізнати себе, виявити власну, непідробну сутність, «достукатися» до глибин душі й стати цілісною особистістю, яка знає собі ціну та живе в злагоді з навколишнім світом – ось

ті непрості завдання, які ставить мислитель перед кожним. На складність цього шляху філософ вказує в таких рядках: [4, с. 104]

Бачиш очима вино і хліб, проте розумом видно
Господа бога, який, тіло прибравшись, сховавсь.
Той лиш існує, хто схований; видний – то сон і примара:
Схованим бути – це щось, виднеє все – це ніщо.
Світу машину хоч видно, проте, це – лиш сон і примара.
Світу реальність завжди схована в назві його.

Але як протистояти тлінності матеріального світу, не дозволити йому поглинути наші сили, талант, прагнення до самореалізації? Г. Сковорода вказує на необхідність спілкування с природою, оскільки «без природы, как без пути: чем далее успеваешь, тем безпутнее заблуждаешь» [4, с. 117]. Мислитель говорить не лише про пізнання природи з метою її підкорення. Природа постає перед ним як «всеродная и истинная учительница» [5, с. 104]. Тут погляди філософа розходяться із західноєвропейським раціоналізмом і наближаються до стилю східного світосприйняття, принципу невтручання.

Разом з тим Г. Сковорода на людину, і тільки на неї покладає весь тягар відповідальності за своє майбутнє. Природа надала можливості, вона спроможна підказати, натякнути, але людина сама обирає свій шлях і долю, адже «как невозможно плодоноснаго саду сообщить другу без зерн или ветвей, так нелзя мыслей в душу пріятелскую занесть, и перевесть, и размножить, разве чрез зерно» [10, с. 394]

Безперечно, можна закинути, що як теоретичний, академічний філософ Г. Сковорода поступається глибині висновків і широті поглядів Платона, І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса, Ж.-П. Сартра. Українська земля й насправді не надто щедра на видатних філософів, але вона щедра на мудрий, багатий досвідом народ, який сама Історія вчила ставитися до життя, смерті, цінностей, природи, людини по-філософськи.

Окрім цього слід враховувати, що в той час як стара Європа, скинувши з себе на кілька десятиліть ярмо раціоналізму, тотальних структур, наративів, досить швидко повернула до них, українська культура вустами Т. Шевченка, П. Куліша, В. Винниченка, Л. Українки, І. Франка та інших ще довгий час зберігала ідеї романтизму, культивувала повагу до індивідуальності, свободи, терпимості, духовності як базових детермінант буття. Сказане дає нам повне право вважати українську філософію частиною світової філософської думки, а Г. Сковороду – одним із фундаторів європейського романтизму.

Література

1. Мислителі німецького Романтизму / Упор. Л. Рудницький, О. Фешовець. – Івано-Франківськ: Лілея, 2003. – 588 с.
2. Чижевський Д.І. Теорія символів Г.С. Сковороди // Український культурологічний альманах. Випуск 39-40. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2000. – С. 58-67.
3. Ільїн В.В. Апологія ірраціонального. Філософія для тебе. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 232 с.
4. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів в 2 т. / За ред. В.І. Шинкарука. Т.1. – К.: Наукова думка, 1973. – 532 с.
5. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів в 2 т. / За ред. В.І. Шинкарука. Т.2. – К.: Наукова думка, 1973. – 576 с.